

ЕКОЛОГІЧНА ІНФОРМАЦІЯ: СУТНІСТЬ, СУБ'ЄКТИ ФОРМУВАННЯ ТА КОРИСТУВАЧІ

Окреслено сутність екологічної інформації на сучасному етапі розвитку економіки, визначено передумови та суб'єктів її формування, а також надано рекомендації з виховання користувачів такої інформації

Постановка проблеми. Сучасна глобальна екологічна криза, що поступово прогресує, потребує значної уваги та заходів з подолання. Вже на етапі зародження інформаційного суспільства, засади якого почали інтенсивно впроваджуватися у ХХІ ст., загострилися певні соціально-екологічні проблеми, ігнорування яких може призвести до невиправних результатів. До таких найбільш явних і суттєвих проблем можна віднести наступні:

1) людина перебудовує сформовані природні системи, втручаючись у природній перебіг подій навколишнього середовища та організму самої себе;

2) виробництво принципово нових видів інформації обумовлених створенням невідомих природі матеріальних сутностей, які мають здатність до саморозвитку (нові речовини, біологічні види);

3) значні темпи науково-технічного прогресу призводять до неперворотних змін у середовищі проживання людини;

4) відбувається протиставлення людини та природи, хижацьке споживання природних благ людиною.

Часто недостатня кількість інформації заважає повному розумінню причин і наслідків екологічної деградації, а соціальна байдужість стоїть на заваді вирішення цих проблем.

Формуючи екологічну свідомість громадян, в сучасних умовах необхідно використовувати всі переваги інформаційного суспільства, основою якого є виробництво та

В епоху глобалізації багатство формується з потужної інформації або “хто володіє інформацією, той володіє світом”

використання інформації, що призводить до структуризації суспільства. Сурдицька С.Т. стверджує, що “свідомість суспільства про необхідність охорони навколишнього середовища зростає значно швидше, ніж обсяг інформації, що розкривається на цю тему, як державними, так і приватними підприємствами” [13, с. 185]. Інформація за таких умов стає найважливішим і найдорожчим товаром.

Інформація про стан і зміни навколишнього середовища є важливою для держави (з позиції необхідності регулювання стану навколишнього середовища через систему економічних важелів), окремого суб'єкта господарювання (для визначення ступеня впливу діяльності на навколишнє середовище та підвищення конкурентоспроможності продукції через інформування споживачів щодо її екологічної привабливості), суспільні об'єднання, метою діяльності яких є контроль за станом навколишнього середовища, антропогенну дію на нього та розповсюдження такої інформації, а також свідомих громадян. У зв'язку з цим можна обґрунтовано ставити питання особливого роду екологічної інформації. Проф. М.С. Пушкар зазначає, що “...інформаційні ресурси щодо розвитку економіки на мікро- і макрорівні використовуються недостатньо. Увага змістилася з проблеми раціонального використання ресурсів та ефективного господарювання на проблеми складання податкової звітності” [11]. Отже, ефективність

функціонування економічної системи на макрота мікрорівнях залежить від наявності та достовірності її інформаційного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування та оприлюднення інформації щодо стану, використання та охорони природно-ресурсного потенціалу, а також ступеня антропогенного впливу на нього займалися проф. В.К. Данилко, проф. Л.Г. Мельник, проф. Ю.С. Цал-Цалко, проф. В.О. Шевчук, В.Н. Вініченко та інші. Зазначені автори підкресливали актуальність досліджень у сфері формування та використання екологічної інформації.

Метою дослідження є визначення сутності екологічної інформації, суб'єктів її формування та користувачів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Інформація як категорія є достатньо складною та суперечливою. Питання актуальності вивчення поняття “інформація” постало у ХХ ст. спочатку інформацію розуміли як відомості, повідомлення, нові знання. У двадцятих роках ХХ ст. доведено, що інформацією є повідомлення, які усувають невизначеність, що існувала до їх надходження [6].

У шістдесяті роки ХХ ст. М.Ф. Реймерс розглядав інформацію як “один із найважливіших природних ресурсів і одночасно суспільних надбань, оскільки весь розвиток людства є результатом освоєння і переробки інформації, одержуваної з навколишнього середовища і накопичуваної суспільством” [6, с. 215]. Таким чином, інформація визначена як природний ресурс, який не має матеріальної сутності.

У Законі України “Про інформацію” інформація трактується як “документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі” [2].

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства зі значним антропогенним впливом на навколишнє середовище у науковій літературі,

законодавчих актах та у практичній діяльності часто застосовується поняття “екологічна інформація”. Сутність цього поняття не визначена однозначно, що може призвести до непорозумінь і конфліктів між користувачами такої інформації.

У Конвенції про доступ до інформації, участі громадськості в процесі ухвалення рішень і доступі до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища поняття “екологічна інформація” трактується як “будь-яка інформація у письмовій, аудіовізуальній, електронній або будь-якій іншій матеріальній формі про:

- стан елементів навколишнього середовища, таких, як повітря і атмосфера, вода, ґрунт, земля, ландшафт і природні об'єкти, біологічна різноманітність і його компоненти, включаючи генетично змінні організми, і взаємодію між цими елементами;

- чинники, такі, як речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні заходи, угоди у сфері навколишнього середовища, політику, законодавство, плани і програми, що надають або здатні надати дію на елементи навколишнього середовища, що охоплюються у першому підпункті, і аналіз витрат і результатів та інший економічний аналіз і допущення, використані при ухваленні рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища;

- стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури, будівель і споруд в тому ступені, в якому на них впливає або може впливати стан елементів навколишнього середовища або, через посередництво цих елементів, чинники, діяльність або заходи, згадані у другому підпункті” [4].

Наведене визначення є достатньо широким і не зводиться до інформації про стан навколишнього середовища. Адже для запобігання негативним тенденціям у зміні стану навколишнього середовища, необхідно впливати на причини зазначених змін, а не на наслідки.

Сучасні вчені (зокрема проф. Л.Г. Мельник) вважають, що “інформація – це сутнісне начало природи, що несе в собі характерні ознаки предметів і явищ природи, які виявляються в просторі та часі” [6]. Таке трактування не достатньо характеризує особливості інформації, але на сьогодні вважаємо його найбільш точним.

Законодавство України гарантує інформованість усіх своїх громадян з будь-яких питань, зокрема екологічних. Так, у

конституції України зазначено, що “кожний громадянин України має право користуватися природними об’єктами права власності народу відповідно до закону” (ст. 13) та “кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір” (ст. 34) [5]. На законодавчому рівні регулюються наступні питання щодо екологічної інформації (табл. 1).

Таблиця 1. Вимоги законодавства щодо інформаційних функцій держави

№ з/п	Законодавчий акт	Вимоги щодо надання екологічної інформації
1.	Закон України “Про інформацію” [2]	Держава зобов’язана постійно дбати про своєчасне створення, належне функціонування і розвиток інформаційних систем, мереж, банків і баз даних в усіх напрямках інформаційної діяльності
2.	Постанова КМУ від 17.02.1990 р. “Про екологічну обстановку та заходи по її докорінному поліпшенню” [10]	Місцеві органи влади повинні забезпечити повну гласність, доступність відомостей про екологічний стан навколишнього середовища, про всі види забруднень, результати екологічних експертиз, що проводяться. Оперативно інформувати населення про екологічно небезпечні аварії та ситуації
3.	Закон України “Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення” [1]	Інформаційне забезпечення здійснюється з метою вивчення, оцінки, прогнозування санітарної та епідеміологічної ситуації, розробки заходів, спрямованих на запобігання, усунення або зменшення шкідливого впливу факторів навколишнього середовища на здоров’я людей, а також інформування з цих питань органів державної виконавчої влади, громадських організацій і громадян
4.	Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” [3]	Вимагається підготовка щорічної національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні, а також забезпечення заінтересованих державних і громадських органів, підприємств, установ, організацій та громадян інформацією про стан навколишнього природного середовища, впливу і причини його екстремального забруднення, рекомендаціями про заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу на природні об’єкти і здоров’я населення, про наслідки і результати ліквідації цих явищ, екологічні прогнози, про притягнення винних до відповідальності

Проаналізовані законодавчі акти На макрорівні суб’єктом формування констатують факт необхідності розкриття екологічної інформації є певні організації та екологічної інформації, але не містять установи. Згідно із законодавством в Україні конкретних вимог щодо її складу, суб’єктів такими суб’єктами є наступні (табл. 2).

формування, користувачів, мети розкриття тощо.

Таблиця 2. Суб’єкти формування екологічної інформації та їх функції

№ з/п	Суб’єкт	Функції
1	2	3
1.	Міністерство екології та природних ресурсів України [9]	Визначає склад і обсяг інформації, яка підлягає обов’язковій передачі до Державного інформаційного геологічного фонду України, порядок обліку та користування нею. Бере участь в удосконаленні системи обліку, звітності та державної статистики з питань, віднесених до його повноважень. Бере участь у формуванні національної системи науково-технічної інформації. Забезпечує інформування органів державної влади, органів місцевого самоврядування та населення про екологічний стан територій та об’єктів, у тому числі ядерних установок і прилеглих до них територій, випадки та причини екстремального забруднення довкілля.

1	2	3
1.		Готує разом з іншими органами виконавчої влади та подає в установленому порядку Національну доповідь про стан навколишнього природного середовища. Одержує в установленому законодавством порядку від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, також від власників та органів, до сфери управління яких належать ці підприємства, установи та організації, пояснення, довідки, звіти про стан екологічної, радіаційної та ядерної безпеки, повідомлення про аварії та їх причини, технічну та іншу документацію, а також іншу інформацію, необхідну для виконання покладених на Міністерство завдань
2.	Державний комітет ядерного регулювання України [8]	Контролює додержання встановленого порядку подання інформації про випадки порушень у роботі ядерних установок або сховищ для захоронення радіоактивних відходів, з'ясування причин таких порушень, а також обставин виникнення ядерного інциденту і радіаційної аварії. Одержує в установленому законодавством порядку від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань
3.	Міністерство охорони навколишнього природного середовища України [3]	Забезпечує формування національної екологічної мережі, а також гідрометеорологічної діяльності
4	Департамент біотичних, водних, земельних ресурсів та екомережі мінприроди України	Організовує роботу щодо розробки та реалізації державних і регіональних програм з питань, що входять до компетенції Управління
5	Державна служба заповідної справи мінприроди України	Сприяє сталому розвитку мережі природно-заповідного фонду та формуванню екологічної мережі України
6	Науковий центр заповідної справи мінприроди України	Розробляє науково-організаційні заходи зі збереження водно-болотних угідь на основі екологічної інформації; наукових основ розвитку і оптимізації мережі територій і об'єктів природно-заповідного фонду, охорони навколишнього природного середовища та збереження різних типів природних комплексів
7	Державний екологічний інститут мінприроди України	Здійснює перепідготовку та підвищення кваліфікації за напрямками екологічний аудит, оцінка екологічних ризиків, зменшення негативних наслідків антропогенного навантаження на довкілля
8	Відділ (управління) земельних ресурсів у районі [7]	Одержує в установленому законодавством порядку від місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також від підприємств, установ та організацій інформацію, документи і матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань
9	Держспожив-стандарт	Розробляє стандарти щодо обміну інформації з питань екології. Одержує в установленому законодавством порядку від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій інформацію, документи та матеріали, необхідні для виконання покладених на нього завдань

Отже, всі установи та організації формують інформацію про екологічні питання на базі вже зібраної та згрупованої у вигляді звітів інформації, сформованої підпорядкованими їм суб'єктами. Такими суб'єктами є органи, які займаються екомоніторингом, і суб'єкти господарювання.

Суб'єктами Державної системи екологічного моніторингу довкілля (інтегрованою інформаційною системою, що здійснює збирання, збереження та оброблення екологічної інформації для відомчої та комплексної оцінки і прогнозу стану природних середовищ, біоти та умов життєдіяльності, вироблення обґрунтованих

рекомендацій для прийняття ефективних соціальних, економічних та екологічних рішень на всіх рівнях державної виконавчої влади, удосконалення відповідних законодавчих актів, а також виконання зобов'язань України з міжнародних екологічних угод, програм, проектів і заходів), є міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, які згідно зі своєю компетенцією отримують і обробляють дані про стан довкілля і виробляють відповідні рішення щодо нормалізації або поліпшення екологічної обстановки, раціонального використання і забезпечення якості природних ресурсів.

Об'єктами інформатизації в Державній системі екомоніторингу довкілля України є процеси відомчої екологічної діяльності та їх інтеграція на локальному, адміністративно-територіальному і державному рівнях.

Що стосується суб'єктів господарювання, то єдині вимоги щодо накопичення та розкриття ними інформації про екологічну діяльність в Україні відсутні. Описана ситуація призводить до неузгодженості інтересів макро- та мікрорівнів і до недостовірності (або навіть відсутності) інформації щодо екологічного стану та наявності природно-ресурсного потенціалу України, як елементу її національного багатства.

У багатьох розвинутих країнах світу звітність містить інформацію про операції з охорони навколишнього середовища. У результаті обстеження звітності 56 країн світу виявлено, що фінансові звіти двадцяти з них містять інформацію про операції з охорони навколишнього середовища. Це такі країни як Бельгія, Болгарія, Канада, Фінляндія, Франція, Японія, Швейцарія, США тощо [12, с. 430]. Отже, відсутність розкриття екологічних показників на сьогодні характерна для країн з важкими економічними умовами.

У законодавстві України задекларовано, що Міністерство екології та природних ресурсів України визначає склад і обсяг інформації, яка підлягає передачі до державних органів, але це положення у повній мірі не виконується. Розкриття інформації про здійснені операції з

охорони навколишнього середовища у звітності підприємств України законодавством, що регулює бухгалтерський облік, не регламентується. Немає також відповідних вимог у МСФЗ. Тому звітність щодо екологічної діяльності суб'єктів господарювання обмежується статистичною, яка передбачає розкриття інформації тільки щодо забруднення навколишнього середовища. Респонденти зобов'язані безкоштовно, в повному обсязі, за формою, передбаченою звітно-статистичною документацією, у визначені терміни подавати органам державної статистики достовірну статистичну інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, та дані бухгалтерського обліку. Задекларовані вимоги знову ж таки не виконуються.

Таким чином формується проблема отримання необхідної екологічної інформації, яку найчастіше піднімають суспільні об'єднання. Зазначена проблема також посилюється обмеженістю доступу до інформації, сформованої державними органами та установами.

Окремі вчені справедливо зауважують, що користувачі екологічної інформації в Україні ще не підготовлені і майже відсутні. Будь-яка інформація має цінність за наступних умов: наявність користувача; наявність самої інформації; наявність мети, яку ставить перед собою користувач. Одна і та ж інформація має для різних суб'єктів неоднакову ступінь цінності. Постає питання необхідності розвитку навиків роботи з екологічною інформацією.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Екологічна інформація відіграє значну роль в управлінні суб'єктом господарювання та країною в цілому. Останнім часом зростають інформаційні потреби націй і всього людства особливо в частині знань про навколишнє природне середовище та антропогенний вплив на нього. Це пов'язано з намаганням людства управляти станом природного середовища проживання та впливом на нього. З метою

забезпечення формування та використання екологічної інформації необхідно урегулювати наступні питання:

1) Державні органи повинні забезпечити формування загальнодержавної інформаційної бази щодо екологічних проблем довкілля. В Україні екологічна інформація згідно законодавства формується певними державними органами в межах їх компетенції. Вважаємо, що на макрорівні інформацію про стан та зміни навколишнього природного середовища найбільш доцільно формувати на підставі екологічної інформації суб'єктів господарювання.

2) На сьогодні суб'єкти господарювання, які є основними осередками впливу на навколишнє середовище, не розкривають у звітах екологічну інформацію у зв'язку з відсутністю законодавчих вимог і їх незацікавленістю в оприлюдненні такої інформації. Державна політика України повинна бути спрямована на створення єдиної системи бухгалтерського обліку і звітності на всій території України та її узгодження з міжнародними стандартами і методологією. Це дозволить інтегрувати інтереси мікро- та макрорівнів.

3) Користувачів екологічної інформації на сьогодні незначна кількість (це, в основному, суспільні об'єднання), тому необхідно виховувати екологічну свідомість нації, що допоможе вирішити існуючі нині екологічні проблеми. Виховані екологічно свідомі користувачі інформації почнуть формувати вимоги щодо складу та змісту такої інформації. Такий шлях формування екологічної інформації є найбільш оптимальним і ефективним.

Список використаної літератури:

1. Закон України “Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення”.
2. Закон України “Про інформацію”.
3. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”.

4. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі ухвалення рішень і доступі до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища // infobook@ecoline.ru.

5. Конституція України.

6. Основи стійкого розвитку: Навчальний посібник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2005. – 654 с.

7. Положення про відділ (управління) земельних ресурсів у районі затверджене наказом Держземагентства 06.06.2007 р. № 24.

8. Положення про Державний комітет ядерного регулювання України від 27 грудня 2006 р. № 1830.

9. Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України затверджене Указом Президента України від 29 травня 2000 року № 724/2000.

10. Постанова КМУ від 17.02.1990 р. “Про екологічну обстановку та заходи по її докорінному поліпшенню”.

11. *Пушкар М.С.* Фінансовий облік: Підручник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 628 с.

12. Экологический учет для предприятий / Конференция ООН по торговле и развитию: Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 200 с.

13. *Surdykowska S.T.* Międzynarodowe aspekty rozwoju rachunkowości w warunkach globalizacji gospodarki światowej // Teoretyczne Rady Naukowej. Warszawa. – 1998. – № 46. – s. 185.

ЗАМУЛА Ірина Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

– облік, аналіз і контроль екологічної діяльності суб'єктів господарювання